

NICULESCU

DICȚIONAR
istoric și
geopolitic
al secolului 20

Serge Cordellier

Citim. Ştim.

Dicționar *istoric* *și geopolitic* *al secolului 20*

Coordonator:

Serge Cordellier

Traducere din limba franceză:

Magda Stan

NICULESCU

© Éditions La Découverte, Paris, 2005, 2007

Titlu original: *Le dictionnaire historique et géopolitique du 20e siècle*
Serge Cordellier (dir.)

Pentru ediția în limba română:

© Editura NICULESCU, 2011

Adresa: Bd. Regiei 6D
060204 – București, România
Comenzi: (+40)21-312.97.82
Fax: (+40)21-312.97.83
E-mail: editura@niculescu.ro
Internet: www.niculescu.ro

Design copertă: *Carmen Lucaci*

ISBN 978-973-748-564-9

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea Editurii NICULESCU.

Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

Cuvânt înainte

Dicționarul istoric și geopolitic al secolului 20 reprezintă, înainte de toate, rodul unei aventuri colective începute acum două decenii, odată cu apariția anuarului economic și geopolitic mondial *L'état du monde (Starea lumii)*. Astfel, grație demersului editorial întreprins an de an în privința acestui anuar, s-a constituit treptat o rețea de autori specializați, foarte ramificată și de mare calitate. Ei sunt cei care au făcut posibilă alcătuirea dicționarului de față. Lor li se cuvin calde mulțumiri. **Dicționarul acoperă** sec. al XX-lea în ansamblul său, dar evocă în același timp și probleme anterioare acestui secol. Practic, cum ar putea fi înțelese Orientul Apropiat sau zona Balcanilor fără abordarea „chestiunii orientale”? Dicționarul este deopotrivă „istoric și geopolitic”, îmbinând timpul (secolul) și spațiul (întreaga lume). El reunește cunoștințe complexe din diferite discipline, care privesc nu doar istoria și analiza politică, ci și strategia, diplomația, geografia și dreptul public, sociologia și economia. Desigur, secvențele istorice care au marcat secolul sunt tratate pe larg, dar dicționarul nu se va limita doar la evenimente și la personalități. **Toate statele suverane** de astăzi fac obiectul unui articol, mai mult sau mai puțin dezvoltat, în funcție de însemnătatea lor geopolitică în cursul secolului. De asemenea, au fost dedicate articole distincte și note tuturor organizațiilor internaționale și regionale semnificative. **Dicționarul se distinge** prin două trăsături originale. Pe de o parte, zeci de articole definesc concepte, doctrine și teorii: democrație, populism, stat de drept, naționalism, propagandă, marxism, muncă, minorități, epurare etnică, keynesianism, justiție penală internațională, război psihologic, totalitarism, „sat planetar”, izolaționism, suveranitate etc. De aceea, lucrarea este oarecum „autosuficientă”. Pe de altă parte, o atenție specială este acordată instituțiilor și regimurilor politice. Cititorul dispune astfel de chei de lectură suplimentare. **Dicționarul acoperă cinci generații** care au marcat secolul. Cei mai tineri protagoniști ai anului 1968 de la Paris, Praga, Berlin, Mexico, Tokio sau din campusurile americane ajung buni, în vreme ce tinerii europeni ai epocii internetului sunt strănepoții (ori stră-strănepoții) combatanților din măcelul numit „Marele Război”, iar în Ucraina, tinerii aceleiași epoci sunt nepoții copiilor care au supraviețuit după Marea Foamete din 1932–1933. În ceea ce-i privește pe tinerii africani, aceștia sunt nepoții celor care au asistat la cucerirea independenței. **Cititorii urmează să descopere** multiplele resurse și posibile utilități ale dicționarului de față, conceput ca sumă a cunoștințelor, într-o abordare internațională care respinge orice fel de etnocentrism.

Serge Cordellier

Prezentare

Dicționarul istoric și geopolitic al secolului 20 este un instrument de cultură generală accesibil cititorilor care nu dispun de cunoștințe specializate. Totodată este foarte util celor care studiază. El vizează două aspecte:

– să propună o lectură *critică* a sec. al XX-lea, îmbogățită cu cele mai recente cercetări internaționale în domeniile istoriei, științelor politice, geografiei, economiei, sociologiei și filosofiei politice;

– să ofere un mare număr de informații factuale verificate, prin articole și note referitoare la evenimente, instituții, acorduri internaționale etc.

Dicționarul numără în jur de **1 500 de articole** care corespund, individual sau împreună cu altele, diferitelor ansambluri tematice. **Evenimente și procese istorice** (cele două războaie mondiale, comunismul, mișcarea de emancipare a femeilor, ideologiile fasciste, Războiul rece și perioada destinderii, decolonizarea și afirmarea Lumii a Treia, construcția europeană, criza și implozia sistemului sovietic etc.). **Țări**, teritorii și popoare. **Conflicte**, războaie și crize de amploare. **Tratate**, acorduri, conferințe și convenții. **Organizații** și instituții internaționale și regionale. **Mari reprezentanți** ai secolului (conducători, revoluționari, disidenți și participanți la mișcările de rezistență, sindicaliști, feministe). **Locuri** care au marcat istoria și au devenit spații ale memoriei (Amritsar, Auschwitz, Hiroshima, Ierusalim...). **Concepte**, doctrine și teorii aparținând politicului, strategiei, diplomației, economiei, sociologiei, ideologiilor.

Cum utilizăm acest dicționar

Organizarea generală a lucrării și modul de redactare permit atât *orientarea liberă* (căutarea spontană), cât și *consultarea ghidată* (cu ajutorul unui sistem de trimeri). Două indexuri completează întregul material (a se vedea PP. 8, 795 și UR.M.).

Efectuarea unei căutări. Articolele sunt clasificate în ordine alfabetică. *Titlul*, atunci când se prezintă sub forma unei secvențe de cuvinte, este construit astfel: primul cuvânt este cel care identifică subiectul în mod curent. Astfel, războaiele a căror denumire implică un nume propriu vor fi căutate sub acest nume; în restul cazurilor, vor fi clasificate sub numele de „război“.

Exemple:

ABISINIA (Războiul din ~)

COREEA (Războiul din ~)

RĂZBOAIELE ARABO-ISRAELIENE

De altfel, dicționarul cuprinde, în afară de intrările care fac obiectul unui articol, și „**intrări oarbe**“, corespunzătoare unor cuvinte-cheie sau unor denumiri alternative, care permit ghidarea cititorului spre articolul ce conține informația căutată.

Exemple:

PALESTINIENI → PROBLEMA PALESTINIANĂ

VOLTA SUPERIOARĂ → BURKINA FASO

PCI (Partidul Comunist Italian) → SOCIALISM ȘI COMUNISM (ITALIA)

CEKA → POLIȚIA POLITICĂ (URSS)

Aprofundarea unei căutări. În fiecare articol sunt semnalate subiectele care fac obiectul unui articol distinct, într-unul dintre următoarele două moduri:

1. Cuvintele sau expresiile care corespund unui articol sunt evidențiate atunci când sunt

întâlnite pentru prima dată în articol sau în notă. Atunci când este vorba despre o expresie, va fi evidențiată în întregime, dacă aceasta reia în mod identic articolul care îi corespunde (exemplu: războaiele arabo-israeliene); cuvântul inițial al unei intrări, dacă acesta nu apare primul (exemplu: RĂZBOIUL DIN ABISINIA). Trebuie avut în vedere faptul că, în anumite cazuri, evidențierea este selectivă. Astfel, atunci când cele două războaie mondiale sunt evocate numai în legătură cu datarea unui eveniment, nu s-a considerat necesară introducerea unei trimeri. De altfel sunt evidențiate forme care diferă puțin de intrarea propriu-zisă, dar care pot fi ușor recunoscute (exemplu: FASCIST pentru **IDEOLOGII FASCISTE**, sau BISERICĂ pentru **BISERICA ROMANO-CATOLICĂ (SPANIA)**, într-un articol consacrat Spaniei).

2. Trimerile care apar la sfârșit de articol semnaleză cuvinte-titlu legate tematic.

Exemplu: → **HUTU și TUTSI, RWANDA** (la sfârșitul articolului **GENOCIDUL RWANDEZ**).

Statele suverane. Pentru a nu supraîncărca articolele cu trimeri, numele statelor suverane actuale nu sunt subliniate în text. Însă toate fac obiectul câte unui articol, indiferent dacă este vorba de „state-continente”, precum China sau India, ori de state foarte mici, ca „stâncosul” Monaco sau microstatele din Pacific (Nauru, Tuvalu...). La începutul articolului sunt menționate numele oficial al țării, dacă acesta este diferit de cel al intrării respective (de exemplu, „Republica Federală a Braziliei”, pentru **BRAZILIA**), capitala, suprafața și populația. Grafia țărilor și a capitalelor este actualizată.

Sigle. Articolele destinate instituțiilor sau organizațiilor ce dețin o siglă sunt prezentate fie sub sigla respectivă, fie sub întreaga denumire, în funcție de gradul de consacrare al siglei.

Exemple:

ALENA pentru **Acordul Nord-American de Liber Schimb**;

NEP pentru **Noua Politică Economică**; dar și **COMUNITATEA EUROPEANĂ** pentru **CE**.

În acest ultim caz, o intrare „oarbă” permite, de regulă, realizarea legăturii cu articolul respectiv.

Exemplu: **CE > COMUNITATEA EUROPEANĂ**.

Transcrierea grafiilor sau a caracterelor străine. Pentru alte alfabete decât cel latin au fost evitate transcrierile savante în favoarea formelor mai accesibile și mai ușor de recunoscut. Alfabetul fonetic *pinyin* a fost utilizat pentru transcrierea cuvintelor din chineză, cu excepția celor privind Taiwanul, care nu aplică această convenție. Pentru personajele sau locurile legate de istorie primei jumătăți a secolului, a fost menținută vechea grafie, mai familiară.

Exemplu: **SUN ZHONGSHAN → SUN YAT-SEN** (Articolul este clasat la **SUN YAT-SEN**, dar o intrare „oarbă” face legătura între cele două grafii).

De altfel, pentru toate personajele care aparțin ariilor de cultură „sinizată” (China, Japonia, Coreea...), patronimele menționate în texte sunt plasate înaintea prenumelor, așa cum este obiceiul în aceste țări. De aceea, prenumele nu sunt niciodată prescurtate. Pentru ariile de cultură islamică, patronimele precedate de **el-** sau **al-** care fac obiectul unui articol, sunt clasate la litera care urmează acestor prefixe.

Exemplu: **Hassan al-Banna** este clasat la **BANNA Hassan al-**.

Semnarea articolelor și a inserărilor din text. Majoritatea articolelor și a inserărilor sunt semnate cu inițialele autorului. Identificarea numelor și a prenumelor complete se poate realiza prin raportarea la pp. 9–11. Un număr foarte redus de articole a fost publicat în colecțiile asociate lucrării *L'état du monde*. Unele inserări scurte nu sunt semnate. Toate articolele nesemnate, ca și inserările de acest tip, aparțin editorului.

O cronologie a lumii în secolul 20 completează dicționarul. Acoperind perioada 1880–2004, aceasta recenzează 1 000 dintre evenimentele cele mai semnificative, abordând în egală măsură Orientul ca și

Occidentul, statele din Nord, ca și statele din Sud. Această cronologie nu se raportează numai la evenimentele importante ale relațiilor internaționale, ci privește și faptele politice, economice și sociale, care au marcat viața internă a anumitor state (abolirea sclaviei, instituirea dreptului de vot pentru femei, schimbări majore de regim politic, războaie civile, lovituri de stat etc.).

Indice. Această lucrare cuprinde doi indici de termeni:

– cel dintâi (p. **797** și urm.) este consacrat intrărilor din dicționar. Pentru fiecare dintre ele sunt indicate paginile unde sunt semnalate trimerile referitoare la subiectul respectiv, fie că apar în cadrul textului (cuvintele evidențiate) sau la sfârșitul acestuia (după semnul →). Pagina corespunzătoare articolului propriu-zis este semnalată prin caractere **îngroșate**.

– cel de-al doilea (p. **817** și urm.) este rezervat numelor de persoane prezentate atât în textul propriu-zis al dicționarului, cât și *Cronologia mondială în secolul 20*.

Autori

ASSÉO Henriette (**H. A.**), istoric. **ASSIDON** Elsa (**E. A.**), economist. **ATTAL** Frédéric (**F. A.**), istoric. **AWENENGO DALBERTO** Séverine (**S. A. D.**), istoric.

BADIE Bertrand (**B. B.**), politolog. **BARTOŠEK** Karel (**K. B.**), istoric. **BATEL** Loïc (**L. B.**), istoric. **BERTON-HOGGE** Roberte (**R. B.-H.**), *Le Courier des pays de l'Est*. **BERTRAND** Maurice (**M. B.**), eseist. **BESSARABSKI** Nicolas (**N. B.**), sociolog. **BESSIS** Sophie (**S. B.**), istoric și jurnalist. **BIANCO** Lucien (**L. Bi.**), istoric. **BILLION** Didier (**D. B.**), politolog. **BLANQUART** Paul (**P. Bl.**), filosof și sociolog. **BOILLEY** Pierre (**P. Bo.**), istoric. **BOLTANSKI** Christophe (**C. B.**), jurnalist. **BOTIVEAU** Bernard (**B. Bo.**), politolog. **BOUGAREL** Xavier (**X. B.**), istoric. **BOYER** Jean-Claude (**J.-C. B.**), geograf. **BOZARSLAN** Hamit (**H. B.**), istoric. **BRENNAN** Paul (**P. B.**), studii irlandeze. **DE BROUCKER** José (**J. d. B.**), jurnalist. **BURRIN** Philippe (**P. Bu.**), istoric.

CADOUX Charles (**C. C.**), jurist. **CAHEN** Michel (**M. C.**), istoric. **CANDAR** Gilles (**G. Ca.**), istoric. **CAROIT** Jean-Michel (**J.-M. C.**), jurnalist. **CAYRAC-BLANCHARD** Françoise (**F. C.-B.**), politolog. **CAZACU** Matei (**M. Ca.**), istoric. **CHAMBERLAIN** Greg (**G. C.**), jurnalist. **CHANTEAU** Jean-Pierre (**J.-P. Ch.**), economist. **CHEVALLIER** Jacques (**J. C.**), jurist și politolog. **CHEVRIER** Yves (**Y. C.**), istoric, sinolog. **CHICHLO** Boris (**B. C.**), etnolog. **CHUNG** Bertrand (**B. Ch.**), sociologie politică. **CLERC** Denis (**D. Cl.**), economist. **COLAS** Dominique (**D. C.**), politolog. **COMBEMALE** Pascal (**P. C.**), economist. **CONSTANTIN** François (**F. C.**), politolog. **COPEAUX** Étienne (**É. Co.**), istoric. **CORDELLIER** Serge (**S. C.**), **CROWLEY** John (**J. Cr.**), politolog.

DELANNOI Gil (**G. D.**), politolog. **DELÉAGE** Jean-Paul (**J.-P. D.**), fizician și specialist în istoria științei. **DELMAS** Jean (**J. D.**), istoric militar. **DOLBEAU** Jean-Michel (**J.-M. D.**), politolog. **DOMENACH** Jean-Luc (**J.-L. D.**), istoric. **DORRONSORO** Gilles (**G. Do.**), politolog. **DRWESKI** Bruno (**B. D.**), istoric. **DUBREUIL** Richard (**R. D.**), limba și istoria japoneză. **DUCLERT** Vincent (**V. D.**), istoric. **DUPUIS** Renée (**R. Du.**), avocat.

ELLYAS Akram B. (**A.B. E.**), jurnalist. **ENGUELEGUELE** Maurice (**M. E.**), politolog. **ESLIN** Jean-Claude (**J.-C. E.**), filosof și sociolog.

FEIGELSON Kristian (**K. F.**), sociolog. **FERRO** Marc (**M. F.**), istoric. **FONTELOY FERNÁNDEZ** Carlos (**C. F. F.**), politolog și sociolog. **FORLIN** Olivier (**O. F.**), istorie. **FOUCHER** Michel (**M. Fo.**), geograf. **FOURNIAU** Vincent (**V. F.**), istoric. **FREYSSENET** Michel (**M. Fr.**), sociolog.

GALY Michel (**M. G.**), politolog și sociolog. **GAMBLIN** Sandrine (**S. G.**), științe politice. **GAUTIER** Xavier (**X. G.**), jurnalist. **GAUVRIT** Éric (**É. G.**), științe politice. **GENTELLE** Pierre (**P. Ge.**), geograf și arheolog. **DE GEOUFFRE DE LA PRADELLE** Géraud (**G. L. P.**), jurist. **GERVAIS-LAMBONY** Philippe (**P. G.-L.**), geograf. **GHALIOUN** Burhan (**B. G.**), sociolog și islamolog. **GOERGEN** Marie-Louise (**M.-L. G.**), istoric. **GOMANE** Jean-Pierre (**J.-P. G.**), istoria regiunii Asia-Pacific. **GOMÁ PINILLA** Daniel (**D. G. P.**), științe politice. **GOUSSEFF** Catherine (**C. G.**), istoric. **GRANGEREAU** Philippe (**P. Gr.**), jurnalist. **GRUNDMANN** Pierre (**P. G.**), jurnalist. **GUICHAOUA** André (**A. G.**), sociolog.